

САҢА ОЛОХ

Чурапчы күнүгүн хаһаа

ХАҢЫЛАТ 1951 СЫЛ АЛТЫННЫ 15 КҮНҮТТЭН ТАХСАР

Улууска — бу күннэргэ

2013 сыл
Кулун тутар
19
КҮНЭ
ОПТУОРОУНЬУК
№ 41
(10660)

12+

Ассоциация салайааччыта
М.М. Савина

Кулун тутар 13 күнүгэр улуус дьаһалтатын мунньахтыыр саалатыгар Чурапчы улуусун бааһынай хаһаайыстыбаларын ассоциациятын отчуоттуур мунньага буолла. Итинэн улуус бааһынай бастакы солбуйааччы Н.И. Илларионов, тыа хаһаайыстыбатын управлениетын начальнига А.С. Филатов, республика бааһынай хаһаайыстыбаларын ассоциациятын (АККОР) сибистин бэрэссэдэтэлэ В.Н. Ефремов, бааһынай хаһаайыстыбалар салайааччылары, нэһилиэк баһылыктара, нэһилиэк дьаһалтатын тыа хаһаайыстыбалар специалыстара кыттыһыны ылылар. Барыта 4 боптуруос көрдүлүнэ — ассоциация аастык сыһылаах үлэтэ, Россия бааһынайдарын 24-с съездин туһунан, предпринимателлэри өйүүр киин бааһынайдарга онгоруу чөлгөтүннээх онголорун туһунан, республикатаа бааһынай хаһаайыстыбаларын ассоциациятын отчуоттуур мунньагар делегаттары талыт.

Бастакы боптуруоска 2012 сыл

муус устар 22 күнүттэн ыһтыллыбыт үлэ туһунан ассоциация председатели М.М. Савина отчуоттаата. Бүгүнгү турутуунан улуусту тутар 308 бааһынай хаһаайыстыба баар. Ити быһырыллыны көрдөрүүттэн 24-нэ элбөх. Кинилэр 7101 ынах сүөһүнү, ол иһигэр 2834 ынары, 6430 сыһытты, ол иһигэр 4900 бизиэс иттиллэр. Ити улуус уопсай ахсааныттан үс тыһымыт биһирин кэринэ буолар, бородууксуйаны да бизиэстэрэ оччо.

Ассоциация сибистэ улуус

дига бааһынай хаһаайыстыба салайааччыта Д.В. Смирников, хааһынай предприниматель Г.А. Захаров, ассоциация председатели М.М. Савина Россия бааһынайдарын 24-с съездин Саха Республикаһыттан делегатынан талыллан кыттан кэллилэр. Отчуот кэбиниттэн АККОР сибистин бэрэссэдэтэлэ Валерий Николаевич Ефремов аастык сыһылаах үлэни биллэринэр. Отчуот сүһүнүнэн ыһтылыа боптуруостар борилан иһиэт-

тээн, онуо ыһы барыстаах буолуонун, кэбинэлэри кытары үлэлээһин тэрийэргэ эттэ. Элэр фермердэри хаһаайыстыбаны хайдах салайарга үөрэттэн туһалаарын, байыл ыһыат кууруну бүтөрбүттэрэ туһалаах буолуонун сыһылаата. Тиир суол кэлэн эрэһинэн кураан сыһылаах оту таһыага туһанаарга былааннаарга этии кэллэр. Улуус ыһыатын салайа-

АССОЦИАЦИЯ ҮЛЭТИН ҮЧҮГЭЙИНЭН СЫАНАЛААТЫЛАР

бааһынайдарын түмүүтэ, киинлэргэ субэлир-методическай көмөлөрү онгорууга, араас тэрээһиннэри ыһтыла үлэлээн кэллэ. Онтон соругун биллэринэр, дэжэ манньагар Фермердэр, бааһынайдар республикатаа ыһыахтара, күһүгүтү "Ас-үөл-2012" быһылаах дьаарбанкара сипиһилээхтэ: кыттыһылар. "Дьөгөгөй" бааһынай хаһаайыстыба салайааччыта А.Е. Луковцев Россия үтүөлөөх фермерэ буолла, Д.И. Захаров Россия АККОР президентэ Плотниковтан бочуотунай грамотанан наараадалаһа, "Тоох" уосна "Куолаас" бааһынай хаһаайыстыбалар салайааччылары Германияга "Куох нэриэтэ" быһылаах кыһыа көрөн кэллилэр, бизе бастык бааһынай Москвага "Бос Чагда" санаторийта тутуһууна сыһылаан кэллилэр. Федеральнай программага кыттыһар 7 фермер 1,5 мөл. дьыа көргөн ферманы тутууга 2 хаһаайыстыба 3 мөл. Грантаары ыһылар.

129 бааһынай хаһаайыстыба АККОР чилиэнтэрэ буоллулар. Ассоциация чилиэнтэрэ "Куолаас" бааһынай хаһаайыстыба салайааччыта Д.И. Захаров, "Мэи-

тэһиэстэр. Кэпсэтигэ барыта 9 кэбин кыттыһыны ыһыла. Кэпсэтигэ бастакынан тый эһит "Куолаада" бааһынай хаһаайыстыбатын салайааччыта М.С. Седавицев бастаан Кытайга бара сыһыан ууну ыстарар, күлүсүтүтэ анаан туттар носуостары көрдүтүн, шлангалара уһунун, сыһыаа уламырын кэпсэттэ. Бу носуос "Синтай" тыраахтар кэбингэр холбонор эбит. Аһылаһан, докумуонун ситээн биһирээх, тыа хаһаайыстыбатын министристибэтэ 30 бырыһыан субсидиялар эбит. Салгы кэбин тыа хаһаайыстыбатын бородууксуйатын онгоруучулары тэрийиллээх, бааһынай, хааһынай дьаар араарар сыһыатын эттэ. Тыа хаһаайыстыбатын министристибэтэ сүрүт болгоһотун тэрийиллээх хаһаайыстыбаларга уура, кыһылыр эр өйүүр палитиканы ыһылар сыһыатын кирииткэлээтэ.

В.В.Смирников улуус бааһынайдарын ассоциациятын салайааччытынан М.М. Савина үлэлээдигиттэн үлэ солгоох таһыага ыһтылларын биллээтэ. Тыа хаһаайыстыбалар тутуулар тизиннэри "Росагроин-

аччыта Н.В. Дьяков элэр фермердэр республикага ыһтыллар форумуга, Намта ыһтыллыахтаах "Элэр фермер" түмүүтэ кытталарыгар, аһылаһынай позициялаах буолалларыгар ыһылар.

Е.Ф. Попов тизиннээ сыһыаа олус ыһыаһын эттэ. Урут хотуту калбаа баара туһалаарын, сыһылаах тыһыа усулуобууа үлэлээлэригэр ханык эмэ өйбүл көрдүлэрин туруоруста.

"Саргылаа" бааһынай хаһаайыстыбатын салайааччыта С.В. Сивцев сыһы кыһыа ыһыах буолара күһүгүтүтэн биллэбитин, кэмэ онгорулар эрэри олус хойутаан кэлэрин биллээтэ. Быһыл Чурапчыта Боптурууска улууһа түрүтүтүмүтэ 375 сыла, 19-с "Манчаары ооньуулар" ыһтылалларынан киин салайар хаһаайыстыбата бир убаһаны ооньууларга аһыларын, биһи Чурапчы сэлэһини тыа дьаһалтыгар биһирин эһиттэн мунньах кыттылаахтара ыһыа тыһыаһын көрүстүлэр.

И.П. Пономарев "Алаана" бааһынай хаһаайыстыбата "Манчаары ооньууларыгар" анаан 25 тыһ. солк харчыны биһирин туһунан киинтэн иһиттэрини

онгорулар көрдөстүтүн тэрийбэтэ эмэ улахан сэгээрээһин көрсүлүтэ.

Н.С. Макаров сирин онгорууга болгоһоту ууруларга наадатын ыйда. Урох сирдэр талаһыан, дугуһа саба үүнэн эрэллэрин, маньаха саалта астарар, ыһыахтыыр тизиннэни булан үлэни тэрийэригэр туруоруста. Дойду сирин онгоруу, байл үрдүк хааһыстылаах отун үүнэрин бородууксуйаны ыһыаа оруулаах буолуотун сыһытэ.

Тыа хаһаайыстыбатын управлениетын начальнига А.С. Филатов Саха сирин усулуобууа уратыларын, соругу сыһыа дойдуга үлэлээр оборудоваһылары, фермалары кытары тэтиөөр табыллыатын биллээтэ. Сыһы кыһылар улуус дьаһалтата, управлениэ болгоһотун уураһын, көмөлөр онгоруллубуттарын, оһо онгоруллубуттарын эттэ. Сыһыа кэлэр субсидия кулун тутар бүтүүтэ хамсыага дьыта.

Улуус бааһылытын бастаан солбуйааччы В.И. Илларионов кыһыа эттигэ, сүөһү, сыһы ахсааны эңирээһинэ туруурга сорукары туруорда.

Бааһынайдар мунньахтара ассоциация үлэтин үчүгэйнэн сыһылаата.

Алексей СЛЕПЦОВ

ЫЧЧАТ ФОРУМА ЫҢТЫЛЫННА

Кулун тутар 15 күнүгэр IV-с эдэр Ыччат Форума үрдүк таһымна ыһтыллан ааста. СР Ыччат правительстватын, парламены кытта көрсөн ыһтыллар үлэлэр, политика интэриэстээх буолары кэпсэтиилэр, ырытыстылар. Чурапчы улуусун баһылыга С.И. Яковлев уонна СР Ыччат парламены бэрэстэбилтэлэ М.А. Березкин биһирэ үлэлиир сөбүлэн тутаристилэр. Улуус дьаһалтатын иһинэн үлэлиир ыччат субэтин чилиэнтэригэр дастабырыанна туттардылар.

2 чаастан "Айылы" КуодСК саалатыгар ыччат форумун сүрүт чааһа буолла. СР ыччат политикатын үлэтин чөлгөтүнэн 3 хайысханын бырайыактары көрдүлэр. Ол курдук, предпринимателлэри өйүүр киин салайааччыта С.Е. Алтасова модератордаах "Ыччат уонна предпринимательство", ыччат субэтин бэрэссэдэтэлэ В.Н. Пестерев "Тыа сире уонна эдэр ыччат", "Молодежная" КСК дьирэктэрэ А.Н. Филиппов "Минин кытта биһирэ сүүр" дьин саалаарынан арахсан үлэлээтилэр.

Бастакы "Ыччат уонна предпринимательство" салаага 8 бырайыак кыһыла. Чурапчытаагы колледж устудуона Саргылана Макарова "Уруу танаһын тигэр ателье" дьин үлэтинэн бу хайысхага үһүс мистэргэ тэһсэн, фотопараһынан наараадалаһа. Иккис мистэргэ Талей нэһилиэгиттэн дьыа көргөн сыһыаһаар киһини тэрийэр бырайыагы онорбут Вассили Лукин нэбук тутта. Чакыр нэһилиэгиттэн Афанасий Кэрилли "Тыа сиригэр альтернативнай отутуу туһыада" дьин тизинэн кыттан, бастаан бочуоттаах мистэргэ тахсан планнетынан

Иккис "Тыа сире уонна эдэр ыччат" хайысхага 16 кэбин кыһыла. СР Ыччат правительстватын бэрэстэбилтэлэ Н.И. Аржаков: "Ыччаттар санааларын, бырайыактарын иһит аһыһыан, дойдуларын туһунан ыһылаарын бизиэс юһи тутуһуу", — дьин санааһын үлэлээһин уонна бастык үлэлэри аһыһылааһа. Үһүс мистэргэ биһирэбиттэрин курдук интернациональаа хамаанда, ол эбэтэр ЧГФКСИ устудуоннара Эрмэнэ Ватобтар уонна Алена Тимофеева аһыһыах бырайыактарынан кыттан таһыстылар. Кинилэр "Утүө сүрө" дьин "Аленушка" реабилитационнай киһигэ көмөлөрүн ууһаларын туһунан сырдатылар. Иккис мистэргэ Чурапчытаагы ОдыКХ ыччаттара С.Д. Флеготов аһыһыан өкөр тутуутугар үлэлэринэн сыһылаһылар. Бастакы мистэтин тыа сирин сайдыһын бырагыраамматыгар эһиттэһэр, дойдутун дьонун толору хааһылылаах тупсары дьыа оһордуон баһарар Мындаарайы бастык ыччатта Алена Кронникова ыһыла.

Үһүс "Минин кытта биһирэ сүүр" салаага барыта 9 бырайыак кыһыла. Улуус

баһылытын социальнай боптуруостарга солбуйааччы И.П. Уаров биһирэстээх мистэлэри биллэринэр. Кэбинэи кэмэ хааһыстаах хааһыи нэһилиэгэригэр сайдан эрэри биллээтэ көрөбүт. Ол хайысханан үһүс мистэргэ Екатерина Попова, иккис Наталья Пудова үлэлэрэ сыһылаһа. Чурапчытаагы колледж устудуона Николай Сидоров "Тол олоһу өрө тутуу культуурата" тизинэн кыттан бастакы мистэргэ таһыта.

Кытаахчылар бары сыһылаах биһирэһинэн наараадалаһылар, бырайыактарыгар туһанааһах үтүө субэлэри иһиттэһэр. Ону тэһэ сайын айым ыһтыллар "СахаСелигэргэ" кыттар быраабы ыһылар.

Чурапчы ыччатта уһуктан, дойду туһунан үлэлээр-хамыһа бу тэрээһин түмүтэ биллэһинэ. Улуус дьаһалтата хайа баһар өтүһүн өйүүр-көмөлөөр кыһаһаарын хаһ тэрээһин, мунньах аһыһа өрүү этэр. Ыһыһыа соругу тигэр тэһэ үөрүнэн, дойдубут сайдарын туһунан өсөө үлэлээр-хамсыаһа.

Нарьяна БУРЦЕВА

«АЛААС КЫҤҤА» КУОНКУРУС

Сааскы сыһыа күнүгэр үүнүтүр, күмүт уһаан, айыһабыт уһун ууттуттан уһуктан, дьон-сэргэ сэгэрэхсийэр. Ол курдук, биһиги улуусту нарын кыргытара сааскы күнүгү күлүһөөн, байылырын нарын байылаах таһааларын, талба талааннарын көрдөрө көрө анаарыгар аһылаах "Алаас кыһа" куонкурууска түмүстүлэр.

Куонкурууска Мындаарайыттан, Кытаанахтан, Чакыртан, Хатыһыттан уода нэһилиэгэртэн барыта 8 кыһы кыһыта. Түһүмэхтэргэ бэйэни биллэһинэр, уһун сүһүкхэрин кэмэйдээһин, боптуруостарга эһиттэһин, ыһыа, үтүкү толорууга көрдүлэр. Манна кыргыттар бары да үчүтэй бэлэмнээхтэрин, кыһыага дьолуурдаахтарын көрдүлэр.

Куонкурус түмүгүнэн кытаахчыларга манньах аһытар иһиттэһинилэр: "Көрөчү биһирэбил" — Сардаана Тимофеева (ЧГФКСИ), "Дьолун эһилээх" — Саргылана Пономарева (ЧГФКСИ), "Толбоннулар уһун сүһүк" — Людмила Миронова (Чакыр), "Көмүс куолаас" — Алена Иванова (Чурапчытаагы колледж), "Кыһык мистэргэ" — Ольга Максимова (Чурапчы, "Мигэл" уһуһаан), "Кыһыа кыһы" — Виктория Григорьева (ЧРОСИО), "Талба Куо" — Елена Кузьмина (Хатыһы). Онтон "Алаас кыһа" үрдүк ааты Мындаарайыттан Ольга Дьячовская ыһыан, дойдутун дьонун үөртэ. Киин, кыргыах дьыһы, иһ-иһиттэн аһыһыан, биһирэстээх кыһыа.

"Алаас кыһа" тэрээһин олох ураты туруоруулаах, олус иһтэһинэй иһ хоһоһоһо эбит. Иһиһитин да бу куонкурус ыһылаа турдун. Кэрэ куолаага үрдүк дьаһыһылары, тус олохторугар дьолу-соругуна баһарыла.

Анна ВАСИЛЬЕВА

«Алаас кыһа» — Ольга Дьячовская

Сэрээх дьаһал

ЧӨЛ ОЛОҔУ ӨРӨ ТУТАН

Кулун тутар 14-15 күнүрүгэр Ойууруу профессиональной лицейин "Профессиональное образование и здоровый образ жизни: опыт, перспективы развития" дьин тизмэлээх республикатаады научнай - практический конференция буолан ааста. Барыта 130 сайыаппа киирэн, 32 үөрэх тэриигиттэн 121 интээччи кэлэн кыттыһыны ыстылар.

Конференция үөрүүлээх аһылыгыгар профессиональной үөрэхтөөһүннү министриин солбуйааччы А.С. Иустинова, профессор, СР доруобуунааһын академига, норуоттар икки ардыларынаагы чөл олох академиятын вице-президеһа К.Г. Башарин, Чурапчы улуунун баһылыга С.И. Яковлев, тыа хаһаайыстыбатын доктора, ХИФУ сүүрүннүүр научнай сотрудиһа К.М. Степанов кыттыһыны ыстылар. Тыа сирин сайдыытын сүүрүн онкула чөл олох, өй-санаа сайдыыта буоларын эитилэр.

Пленарнай чааһыгар арыгы, табах дьайыһылаах буортутун үөрэтэр чинчийээччилэр дакылааттары иһиттибит. К.Г. Башарин "Алкоголь - коварный разрушитель организма человека" дьин тизмэлээх лексийэтин бары да дьиксинэ иһиттибит, көрдүбүт. Ол курдук, киһи арыгыга бейһа сизимит этэ-сигинэ, ийэ иһигэр сылдьан, аһы утарынан аһылыктаммат чиччик орлор хаартыскаларын көрөн дьиксинибит. Куех морй норуоту иили тутан, киһини дүүлэ-дьаабыта биллибэт эгичкэ кубулуутан эрэгиттэн дьулайдыбыт.

ГЧИ научнай сотрудиһа Ю.И. Жегусов "Эдэр ыччат уонна арыгы" дьин аһаас тизмэни ырытта. Манна кини чинчийиитинэн арыгыны утары охсуһар политиканы ыччат улахан аһага өйүүр, мань таба туһанан суһал былааннары ыһынан үлэлээтээхпит дьитэ. Оччогор кэнчээри ыччалыт инникилээх, сарсыннытыгар эрэллээх буолуоҕа дьин санаатын түмүктээтэ. Бу курдук араас интэриэһинэй дакылааттары иһиттибит, санааларбытын үлэлэһинибит.

Салгыы бизэ салааҕа арахан "Үөрэх кэмгэр доруобуйаны харыстыыр сана технологиялар", "Социальной - психологической, медицинский

көмө уонна доруобуйа интээтэлээх аһылык", "Эти-хааны чэбдирдиги уонна маассабай спорт", "Устудьуоннарга чөл олох интэриэһин сүүрүн онкуллара", "Ыччат чөл олоху өйөөһүнүгэр уопастыба суолтата" дьин тизмэлэринэн үлэлээтилэр. Бу үлэлэри научнай институттар чинчийээччилэрэ, республика общественноһа сыаналаатылар, сүбэ-ама бизердилэр.

Конференция кэмгэр кыттааччылары кытта көрсөн, үлэлэрин туһунан ирээ-хоро кэпсэттим, биллестим.

Семен Николаев, 7-с №-дээх профессиональной лицей интээччигэ, Дьокускай:

- Мин тизмэм аата "Самоконтроль учащихса, как одно из средств повышения эффективности физического воспитания" дьин. Тизмэм сүүрүн сыалынан үөрэнээччи этин-сигини чэбдирдиргэр бэйэтин доруобуйатын, кыаһын контуруоллуу үөрэнээччигэр туһаайылар. Манна биһиги бэйэни контуруоллуур күнүк оһоһункубут. Дьарык иннинэ, кэнниттэн пульсун кээмэйдэнэр, ыһааһын контуруоллуур, төһө түргэнник сылайарын, дьарыгы төһө сатабыллаахтык онорорун билиэтэнэр. Бу манан үөрэнээччи доруобуйатыттан, кыаһыттан көрөн этин-сигини чэбдирдэбит, сайыннарабыт. Чөл олох аһаардас киһи этин-сигини буолбакка, өй-санаа өтгүнэн сайдыыны эмиз ирдэр. Киһи бэйэтин баһатынан сырдыкка, чөл олоххо тардыһахтаах. Чугас дьонун үтүө холобура манна сүткэн суолталаах дии саныыбын.

Анастасия Алексеева, производственной үөрэтти маастара, Намнаагы 2-с №-дээх профессиональной лицей:

- Мин тизмэм "Взаимоотношение

мастера производственного обучения с группой по внедрению ЗОЖ" дьин. Манна бэйэм боловум оҕолорун 3 сыллаах үөрэхтэрин устата табахтааһыны утары үлэлээтим. Вастагы кууруска кэллилэригэр үксэ табахсыт орлор этилэр. Сыл аайы чэбдирдиги чааһыгар сылдыһаларын 100% ирдээмин, тэһнэ сылдыһан спорка тардыһыларын ситистим. Табахтарын бырахтаран, табаарыстарын холобурутар илгэн, биллэтин боловум улахан аһага табахтаабат. Республика, улуус таһымыгар спортивнай күрэхтэргэ кыттан миэстэлээбип. Кыра да буоллар, бу ситиһим. Чөл олоху интээччи бэйэтин холобурутар аан бастаан көрдөрөр, ол кэннэ үөрэнээччилэртэн ирдир. Табахха эдэр киһи түргэнник ылларар. Ол иһин олох эрдэгиттэн миэрэ ыһан, орну спорка уһулуохха наада дии саныыбын.

Людмила Гаврильска, производственной үөрэтти маастара, Уоһэ Бүлүүтээҕи 10-с №-дээх профессиональной лицей:

- Мин чинчийэр үлэм аата "Проблема формирования здорового образа жизни учащихса"

Кыайыһылаахтар дүүллүүр сүбэни кытта.

Санаабын этэбин

ОЙУУРУ ӨРТӨӨҔҮН – САХА ТӨРҮТҮГЭНЭ

Саха сирин саа омук кэлэн иһинэ үрөхтэр, өрүстөр тардыһаларыгар эрэ хочолордоох, хонуулардаах, онтон уратыта дингиктээх маастах тайҕанан бүрүлүн турбут буолуохтаах. Тыатын иһэ таба сир дабыкстатынан толору буолан табалаах омуктар-чукчалар, юкагирдар, эбэһнэр, эбэһилэр, о. д. а. таптаан олохсуйан, бултаан аһаантаннан олордохторо.

Онтон сахалар кэлэн өрүстэр, үрөхтэр хочолоругар, хонууларыгар олохсуйан сылгы-сүөһү илгэн, онон аһаантаһан олорор буолан, булду кыһалынахтарына эрэ астанас эбиискэтэ тынар буоланнар, олохтоох омуктары кытары айаллаахтык биһиги олорбуттар. Ол тыһан баран сүөһүлэрэ элбээтэрин аайы эби оттуур хoduһа таһаарынаары үрүйэлэри-харыйалары өртөөн, ыраастаан хoduһа оностутаалабыттар. Үгүстүк бу өртөөһүнү мүчү тутан куоттаран ууаара-кэйээрэ биллибэт тайҕа умайара. Сүүһүнэн, тыһылыччанан сыллар тухары үүмүт сэттэнэх, мас мутукчата, сэбирдэҕэ түспүтүн халыһ арангата умайан

көрдүгүннээбит сирин дингиктээх дьоло сизин, ирбэт тогу ириэрбитэ дуодалары, күөлэри үөскэттэ. Итилэр кураан дьылларга уоланнар, куураннар алаастарга кубулуйдахтара.

Сорох уолбатах улахан күөлэри толору уулаах кэмнэригэр хрон түһэрэн, алааска кубулуутан оттуур хoduһа оностоллоро. Оттон таба калаллаах омуктар табаларын аһылыга суох буолан көһөрү күһаллибиттэра.

Сахалар тыһылыччанан сыллар тухары өртөөһүнүнэн дьарыгыран, үгэсэ кубулуутан, хoduһаларын тупсараллара, тыаны өртөөн кыһалта-сүөлгэ, сылгыга-сүөһүгэ маччирэн таһааран олохсуталлара. Мин өйдүүрүмүнэн, сэрин, көһөрүлүү кэмгэр өртүүр да киһи суох буолан уонна сылгы, сүөһү аһыаан, өртүүргэ улахан наадыйы суоһунан сии уһун кэмгэ өртөөһүн буолбатаҕа быһыылааҕа.

1950 сыллар дьикти дэриэбинэбит таһыгар тыа баһаара буолбута. Ону биллэтин санаахтаах, дэриэбинэбиттэн чугас хас даһаны уоту тохтоотторго буом сирдэр баалларын туһаммакка, уонтан тахса ки-

лэмэтирдээх сиринэн тоһуйан утары уот ыһтан умуруорбуттара. Ити сыллар дьикти хас даһаны тыа баһаара буолбута, ону барытын ырааһынан төгүрүйэн утары уот ыһтан умуруорбуттара. Кырдыастар кэпсэтэллэрин иһиттээхсэ, 10-15 сыл буола-буола тупсутоох кэмин табан, тыаны өртөөн ыраастаан баһаыта дьиктирээ уонна уоту уот эрэ кыайар, онтон атыннык кыайбакка дьаһаллара.

Кураан дьылларга сылгы даһаны, сүөһү даһаны тыага маччийэн туруктара үчүгэй, эмиз буолаллара. Кыһынын ынах сүөһүнү өртөөргө оттон, онно үүрэн илдьэн кыстаталлара. Сылгыны үксүгэр дойдуларыгар, тыага хаһы баар буолан, кыстаталлара. Буйуу-хаайы наһаа күүһүрэн тыа өртөөмтөөрү үгэ сиргэ 50-60 сыл буолла. Ойон тыа наһаа киртийэн туох да үүмүт буолла. Тыага кырдыан хаалыт отон ута, муох, 1-2 харыс халыһаах өтөөр уонна абына-табына дабыкта үүнүөх курдук. Ол табата суох дьонно тугу туһалайҕа?

Кир-хох наһаа муһуннаһа ыарыһа-эпидемия турарын бары билэбит. Айыллара

даһаны, наһаа киртийдэринэ, эпидемия турар буоллаҕа дии. Тийт маастах ойуурдар киртийиннэр, эпидемия туран, тыабыт кууран-хатан барда. Үөрөхтээхтэригэр хантан эрэ атын сиртэн кэлэн сибирскэй солко өрөөччү сизэ дьыллэр. Бэйэбит Сибиргэ олоробутун билбэт буоллахтара дуу? Тыабытын киртэһэн бэйэлээх бэйэбит үөмүт-көһүүрбүт наһаа үөскээн идээни онорон ээр. Саас хаар ууллубутун кэннэ ханнак эрэ кэмгэ түүлээх үөн ырааһыаларга хара баһаам сылгы сылдыр буолаллар. Бу мас үөннэрэ сороҕо мас мутукчатыгар, сороҕо өтөранныгар кыстыһылар дьин "Кыһы" хаһаакка аахпыт. Мас мутукчата өтөр буолан сии-биир сиргэ түһэр. Оччогор бириэмэтин билэн, күһүнаас өртөөһөхө өтөрүнү кытары умайлаахтарын сеп буолбатах дуу?

Сааскы өрт сии онно-манна буолбута баара буолуо. Ону чинчийэн көрүүсө, үөрэтээх наада. Ойуур баһаарыттан сии онно-манна мас ордооччу, ол сизэ биһэр, титирэч ойуур өтөрүнэн сии үүмүт буолар. Оттон үөн сизэттэн биһир ордубат дьыллэр.

Өртөөһүн ночоотун эрэ ааһымаахха, барыһын эмиз суоттуохха. Мин санаабар, өртөөмүт сир курунуттан дьэдэн үүнүбүтэ, хаһаайалар биһирдиги биздэрэни үргээтэхтэринэ даһаны өртөөһүн ночоотун хас да бүктүүллэр иһи. Ойон 15-20 сылы быһа моонһоһон, тэллэй үргээн сыанатын суоттаан көрүн. Өртөөмүт тыага маччийбит сылгы-сүөһү кырата биһирдиги бэйэлэрэ 30 күрдүк төлөһүдүнэр, бу сууматын ааһыт. Өртөөмүт сиргэ маччирэн үүнэн талах, хахыйах таһан тайах, туртас олохсуйан, куобах үөскэтин, оччогор барса баһааммаабат дуу?

Бириэмэтин табан, үчүгэйдик тэринэн өртөөтөххө уот үһэ тахсыбат, аллараанан айанныыр. Өртөөмүт, ырааһырыт тыага уонча сии өртөөбүт да иһин улаханнык умайыа суоҕа. Өрт уота дэриэбинэлэргэ кирбэтин наадатыгар тулатылааһы арыы тыалары өртөөн, ыраастаан кэбиһээхтигин наада. Ойууру өртөөһүн-саха омук төрүт үгэһа. Мань туһаныаһыт.

Михаил ЭВЕРСТОВ
Директор.

ТААТТА ҮРЭХ КИСТЭЛЭНГЭ

Ю.Толстоухов, Н. Никонов, Г. Турантаев

Ааспыт сайын, бэс ыйын бүтүүтэ, биһир куйаас баайы күн үс табаарыттын уолаттар — Чакыр орто оскуюлатылар 8-с кылааһыгар үөрэнэр Айтал Макаров, Сережа Макаров уонна 5-с кылаас үөрэнээччитэ Ньургун Никонов дэлби тиритэн, төрөөбүтүсүкээбит Таатталарын үрэхтэр сөгүөлүү бараллар.

Толоон нэһилиэгиттэн 2 км курдук тэйиччи Таатта үрэх биһир чүөмпэттэргэр сөгүөлээн чомполонолор. Ол сөгүөлүү сылдьан, уу аһыгар мас сыгарын ороон таһаарбыттара улахан баайы сото унуоҕа буолар. Интэриэһиргээн салты кэрдүүлэр. Бу

сырыыга лаппаахы унуоҕун орууллар. Ити булунууларын дьылларыттар илдьэ кэлэлэр, төрөптүттэриттэр кэрдөрөллөр.

Киһиэхэ Ньургун аҕата Николай Никонов, күтүөтэ Федот Попов уолаттары илдьэ, анаан тийэн, тургутар сирдэригэр атахтарынан битээн, булан кыыл унуоҕа бөрү орууллар.

Сарсыһыгар Дьокуускай куоракка мамонт музейыгар биллэрэллэр. Анал музей үлэһиттэрэ кэлэһинэр, чигиһин кэрдөөн, өссө араас унуохтары, 1 миэтэрэ курдук уһуннаах мамонт аһыһы булаллар. Кинилэр этилэринтэн бу 10-ча миэтэрэ диа-

метрдаах Таатта үрэхин чүөмпэттэргэр 3 дуу, 4 дуу мамонт унуохтара, бизон, быллыгы сылгы уонна таба унуоҕун кырамыталара бааллар үһү. Интэриэһиргээбиттэрин, бэйэлэригэр наадалаах дьэбит унуохтарын илдьэ бараллар.

Биһиги Чурапчытаагы А.А.Саввин аатынан история уонна этнография музейын үлэһиттэрэ интэриэһиргээһинит тахсан көрө сырыттыбыт, туох хаалбытын дьоммутугар-сэргэбиттэргэр көрдөрүөхпүт эгэ

дизин фондабытын хаһаа таарыйа тийээн киирдэбит. Дьэ, доҕоттоор дьэсти дьэ! Таатта үрэх биһир кыра-кый чүөмпэттэргэр итиччэ элбэх быллыгы кыыллар унуохтара мустан хаалбыта. Хайдах эбитэ буолла үрэх уута уһуннаран биһир сиргэ мустут дьэти киһи сөччү итэрийбэт, эрэммэт курдук Баҕар түг быллыгы обугтэ-лэрибит олорбут сирдэригэр, аһабыт астарын унуоҕун мустуттара эбитэ дуу. Дьэ, ТААБЫРЫН!

Григорий ТУРАНТАЕВ.

Ньургун Никонов, Макаров Сережа, Макаров Айтал

Үөрэх-иити

«Чаҕара» фольклорнай куруһуок

ӨБҮГЭЛЭБИТ ҮГЭСТЭРИН УТУМНААН

Инники кэскиллэрибитин-өблөрбүтүн, ыччаттарбытын өбүтэлэрибит үтүө үгэстэригэр үөрэтэр-иитэр ытык эбээһинэспит. Улууспут уһууһунанара, оскуюлалара маньаха улахан болоромтолорун уураллара кэрэхсэбиллээх.

Бу хартыскаларга (үөһээ) Хатылы уһууһунан «Чаҕара» уонна Болтоно орто оскуюлатын «Кыымчаан» фольклорнай куруһуогун өблөрө. Хатылы кырачааннарын куруһуогар 4-6 саастаах 12 өр сылдьар. Кинилэри сахалыы тойугу, чабырҕа, үгэни толорууга Мария Николаевна Павлова үөрэтэр. Нэдиэлэ икки-үс дьарыктаналлар. Кинилэр 2012 с. улуус иһинээҕи «Хотугу суус» куюнукурэ иккис степеннээх лауреаттара, республикатаагы телевизионнай куюнукурэ бастагы степеннээх дипломаннара.

Оттон Болтоно «Кыымчаан» куруһуогун Мотрена Ивановна Монастырева салайар. Үһүс сылын дьарыктаналлар, барыта үс бөлөхүнэн 24 өр сылдьар. Саастарынан арааран нэдиэлэ икки-үс дьарыктаналлар. Тойугу, чабырҕа, оһуохайы, үгэни толорууга үөрэнэлэр. Кинилэр региональнай көрүү Гран-при хаһаайыһынара, республикатаагы көрүү лауреаттара, «Азия өлөрө» оонньууларга, Гиннесс рекордун олохтуур оһуохайга кыттыһы ылбыттара. Нэһилиэккэ, улууска ыһтыһылар араас дьаһалларга ыһтыһылан кытталлар.

Алексей СЛЕПЦОВ

«Кыымчаан» фольклорнай куруһуок

План мероприятий, проводимых в рамках декады бытового обслуживания в Чурапчинском улусе приуроченный к XIX Спартакиаде по национальным видам спорта «Игры Манчаары» с 18 по 21 марта 2013 года.

№	Наименование мероприятия	Дата проведения	Ответственные	Место и время проведения
1	Консультация по телефону «Горячая линия по номеру 41-586, 41-120», для предпринимателей осуществляющих деятельность в сфере бытового обслуживания	18-19 марта	Управление экономического развития, ОП ГКУ РС (Я) ЦПП в МР «Чурапчинский улус (район)»	с 9.00 — 18.00 ч.
2	Мастер-классы от УЦ «Арчы» Чурапчинского улуса (шитье, крой национальной одежды, стрижка)	20 марта	Общественный совет предпринимателей, УЦ «Арчы», парикмахерская «Лилас»	УЦ «Арчы», с 14.00 ч.
3	1. Выставка-ярмарка сувенирных и ювелирных изделий, мебели, национальной одежды. 2. Проведение ярмарки вакансий рабочих мест 3. Творческий вечер парикмахерской «Локо» 4. Поздравления, награждения	21 марта	Управление экономического развития ОП ГКУ РС (Я) ЦПП в МР «Чурапчинский улус (район)» Управление Культуры Муниципальные образования насле-гов, Центр занятости в с. Чурапча	МАУ «Айылгы» с 10.00 ч.

Производственный цех «ТУЙГУН-МЕБЕЛЬ»

производит по заказу

Кол-во	1 см. кр.	1 см. кр.	1 см. кр.	1,5 см. кр.	2 см. кр.	2 см. кр.	2 см. кр.
190*80	190*75	190*75	190*120	150*140	185*75	185*75	с
матр. 5 см.	матр. 4 см.	матр. 4 см.	матр. 4 см.	матр. 5 см.	матр. 4 см.	матр. 4 см.	матр. 4 см.
5500 рб.	5700 рб.	4900 рб.	7500 рб.	8500 рб.	12000 рб.	11000 рб.	11000 рб.
5500 рб.	5500 рб.	4700 рб.	7000 рб.	8000 рб.	11500 рб.	10500 рб.	10500 рб.
5500 рб.	5200 рб.	4500 рб.	6850 рб.	7850 рб.	11000 рб.	10000 рб.	10000 рб.
4 м.	5500 рб.	4900 рб.	6700 рб.	7700 рб.	10500 рб.	9500 рб.	9500 рб.
5 м.	5250 рб.	4700 рб.	6500 рб.	7500 рб.	10000 рб.	9000 рб.	9000 рб.
6 м.	5000 рб.	4500 рб.	6300 рб.	7300 рб.	9500 рб.	8500 рб.	8500 рб.
к. б. б. б.							
Сундук (акция)	122*60*65-5000 рб.						
	112*75*65-6000 рб.						

ДОСТАВКА БЕСПЛАТНО!

тел: 41-145

сот. тел: 89142381733

Работаем через ХоумКредитБанк

